

Waarom vinden we vogels mooi?

Door H. P. Gallacher

Als we een opgezette vogel bekijken, heeft dat het grote voordeel, dat we er ons gemak van kunnen nemen en hem goed opnemen zonder het risico te lopen dat hij zich aan onze waarneming onttrekt. Zodoende hebben we alle gelegenheid elk detail in ons op te nemen, ons oog te laten vallen op de vele kleurschakeringen en de verrassende vormen, waarbij ons steevast opvalt, dat de totaalindruk, die een vogel op ons maakt, altijd in overeenstemming is met de details. Bij de Kluut vinden we het eenvoudige en daardoor sprekende licht-donker motief over het gehele lichaam terug: zwarte strepen over de witte vleugels en rug, zwart op de kop en in de nek, lange lei-grijze poten en een lange, donker gekleurde, uiterst sierlijk opgewipte snavel. Het is een opvallende vogel: contrasterende kleuren, hoop op de poten, een opmerkelijk gevormde snavel, en toch passen alle details bij elkaar omdat zij één bepaalde sfeer oproepen: die van een fijnzinnige Japanse pen-tekening. Hoe wreed zou dit beeld verstoord worden als de Kluut een dikke en rechte vuurrode snavel gehad zou hebben zoals die van de Scholekster; of probeert u zich eens voor te stellen, wat er nog over zou blijven van de subtiele, lichtvoetige indruk als de Kluut de korte bruine pootjes van de Veldleeuwerik zou hebben gehad. Wèg Japanse prent!

Harmonische eenheid

Telkens weer blijkt de vogel als geheel een harmonische eenheid te vormen, ongeacht de eventuele contrasterende kleuren, die overigens nooit vloeken, maar altijd in overeenstemming zijn met elkaar en met het geheel.

Hoewel een opgezette vogel ons volop de mogelijkheid biedt, zijn schoonheid te ontdekken, doet zich het merkwaardige feit voor, dat op deze wijze een vogel ons nooit lang weet te boeien. Wie door een natuurhistorisch museum wandelt, bemerkt na enige tijd dat zijn aandacht voor al die opgezette vogels gaat verslappen: hij wordt meer getroffen door de stoffigheid en de muffe geur dan door de oneindige rijkdom aan kleuren en vormen. Hetzelfde geldt voor geluidsopnamen: er zijn tegenwoordig vele en dikwijls zeer goede grammofoonplaten in de handel met vogelgeluiden. Maar zelden zullen wij langer dan een uur achtereen met volle

De Kluut is een opvallende vogel: contrasterende kleuren, hoog op de poten, een opmerkelijk gevormde snavel en tóch passen alle details bij elkaar.

Foto: P. Munsterman

aandacht naar deze geluidsopnamen kunnen luisteren: op den duur weten zelfs de fraaiste opnamen ons niet meer in de ban te houden.

Zo gaat het ook met tekeningen en foto's: in het begin zijn wij enthousiast over de gevarieerde schoonheid, die zij ons tonen, zeker als de maker erin geslaagd is een juiste afbeelding te maken en een goede compositie, maar na enige tijd gaan al die levenloze plaatjes ons vervelen en slaan we het boek waarin wij bladeren, dicht.

Kennelijk verlangen we op den duur naar iets levends, de statische rust van een prent is zozeer in strijd met de beweeglijkheid van een vogel, dat wij op zijn minst verlangen naar iets, dat niet stil staat: de vogelfilm lijkt een goede oplossing. Maar als deze film niet meer is dan een „bewegend plaatje”, geldt hiervoor hetzelfde: als de eerste verrassing eraf is, zullen we weliswaar nog met enige bewondering kijken naar de gefilmde tafereeltjes, maar niet met die interesse die het zelf-zien in de levende natuur zou opwekken. Zijn er dan geen goede vogelfilms? Jazeker, maar bij nadere beschouwing ontleen zij hun kwaliteit aan iets anders: de maker heeft kans gezien door een bepaalde montage van de verschillende shots en door het filmen van bepaalde „gebeurtenissen”, waarbij de kijker benieuwd is naar de afloop, zoals bijv. het opgroeien van jonge vogels of het jagen van een roofvogel, een spanning in de film te brengen, die de aandacht trekt. Dat is dus eerder een zaak van compositie (d.w.z. de creativiteit van de maker) dan van de gefilmde plaatjes. Men begrijpe mij goed: de plaatjes kunnen erg mooi zijn, daar wil ik niets van afdoen, maar als de maker ze niet op een intrigerende manier arrangeert, dreigt het „te mooi” te worden, te glad, en gaat het vervelen.

Eigenlijk is dat heel merkwaardig, want iemand kan uren en uren door een bos of een heideveld dwalen zonder zich ook maar één moment te vervelen. Kennelijk ontbreekt bij een opgezette vogel, een tekening, film of opname iets dat onze belangstelling gaande kan houden, iets dat de levende natuur wel heeft en de van hun omgeving geïsoleerde voorstellingen of geluiden van vogels niet. Het komt mij voor, dat dit juist gelegen is in het niet-geïsoleerd zijn van de vogels in de levende natuur.

Eén met de omgeving

Wat ons in een van zijn omgeving geïsoleerde vogel tijdelijk vervoert, de overeenstemming van alle onderdelen met de totaalindruk, geldt ook voor de vogel in de context van andere dieren, planten en het gehele landschap. Deze overeenstemming is geworteld in de biologische ontwikkeling van de soort, die er immers een is van voortdurende aanpassing van het organisme aan de omgeving. De vogel „hoort” bij de omgeving, hij gaat er als het ware in op, is één geheel met de omgeving: dat is de reden waarom de niet geoefende waarnemer zo gemakkelijk vogels over het hoofd ziet. Zelfs opvallende en bont gekleurde vogels als bijv. Staartmees, Koolmees en Pimpelmees hebben voor de leek geen eigen identiteit: zelfs in het geval hij ze waarneemt (dit is slechts een kwestie van aandacht), zal hij ze niet of nauwelijks herkennen of onderscheiden als verwante soorten, hij ziet ze als „vogeltjes” of hoogstens als „mezen”, als stoffering van het park waar hij doorheen loopt. Dat vogels voor ons vogelaars zo'n geëxponeerde positie bekleden, komt doordat wij ons oor en oog hebben afgestemd op „vogelsoorten” en blind zijn geworden voor het feit, dat de leek de vogels ziet opgaan in het landschap en dus eigenlijk niet ziet. Door onze specifieke aandacht zijn wij a.h.w. gepreoccupeerd en ziet de leek de natuur in dit geval beter, n.l. als totaal-gewaarwording, waarbij een vogel zich niet losmaakt van zijn omgeving. Een Koolmees hoort in een bepaald landschapstype, zijn manier van vliegen, zijn snavel- en pootvorm, ja alle lichaamsmaten zijn in harmonie met het leven in struiken en laag geboomte. Zijn kleuren (blauwzwart, wit, geel, groenachtig blauw) kunnen nog zo contrastrijk en fel zijn, zijn geluid nog zo opvallend en schel, in een parkachtige omgeving is hij op zijn plaats. Dit maakt een weldadige, rustgevende indruk op ons; hoezeer zouden wij onaangenaam getroffen zijn bij het zien van een Wulp, zittend op een berketak, i.p.v. een Koolmees!

Twee soorten indrukken laat een vogel bij ons achter: aangename streling van oor en oog, en evenwichtigheid in de verhouding tot de omgeving. Nu is het ook meer duidelijk waarom een opgezette vogel of een geluidsopname zich niet verzekerd weet van onze blijvende belangstelling: visueel en auditief kan de aantrekkingskracht van de vogel nog zo groot zijn, maar zij alleen maakt de esthetische gewaarwording niet uit: deze is pas voltooid als de prikkeling van oor en oog door de verschijning van de vogel gecombineerd wordt door de weldadige rust die uitgaat van de harmonie van vogel en omgeving. Het omringende landschap zoals wij dat kunnen zien op een foto of een vogelfilm, is te zeer gefragmenteerd om een echte context te kunnen creëren: het is altijd beperkt in oppervlakte en bovendien zelf weer „achtergrond“, maar geen echte „omgeving“. Alleen de situatie waarin de vogel als historisch gegeven tot ontwikkeling is gekomen, d.w.z. de levende natuur, is in staat dit krachtenveld van spanning en ontspanning tot stand te brengen. Dit werpt een heel nieuw licht op de noodzaak van natuurbescherming, want als een bepaald landschap aangetast wordt door industrievestiging, stadsuitbreiding of wegeaanleg, wordt de harmonie van vogel en omgeving verbroken. De omgeving verliest zijn oorspronkelijke karakter, wordt minder of meer verstedelijkt en voldoet biologisch en esthetisch niet meer als natuurlijke background voor de erin levende vogels: wanneer in plaats van de natuur de cultuur de leefwereld van de vogel gestalte gaat geven, is de vogel een vreemde geworden. Een Merel, die haar nest maakt in een autowrak is een opmerkelijkheid, die zelfs de plaatselijke krant haalt, maar als het nieuwe er af is, zal men door het feit, dat de vogel „misplaatst“ is, hem ook minder aantrekkelijk gaan vinden: dit geldt voor alle cultuurvolgers zoals Huismussen, Spreeuwen, Houtduiven, etc.

Object van schoonheid

Het is een feit, dat als het gaat om de schoonheid van de natuur, de vogels het meest in de belangstelling staan. En toch geldt het ritme van contrast en harmonie ook voor alle andere dieren en planten. Waarom heeft juist de vogel in de belangstelling van de mens zo'n geprononceerde plaats? De vogel beschikt over veel meer bewegingsvrijheid dan welk ander levend wezen ook: een plant is voor het leven gebonden aan een vaste plaats, terwijl een vogel kan gaan en staan waar hij wil, vaker nog gemakkelijker dan een ander dier, aangezien zijn vleugels hem in staat stellen in principe alle geografische grenzen te overschrijden; bovendien is hij fysiek ook in staat om sneller grotere afstanden af te leggen dan andere gevleugelde dieren, zoals bijv. vlinders. Wat betekent dit in termen van ons betoog?

De grote bewegelijkheid van een vogel veroorzaakt, dat de zekerheid omtrent zijn positie gering is en soms geheel afwezig: dit accentueert de opgewekte spanning, waardoor het contrast met de rust van de statische omgeving veel duidelijker naar voren komt. Ik geloof niet, dat een vogel mooier is dan een ander dier of plant, maar wel dat de sterkere ritmiek van vogel en omgeving het voor de mens meer voor de hand liggend maakt, de vogel te waarderen als een object van schoonheid.

● H. P. Gallacher, Rijndijk 31, Leiden.

JAN DEKKER Observatiehut - Terneuzen

Ter herinnering aan Jan Dekker, ons overleden mederedactielid en administrateur van 'Het Vogeljaar', is met algemene stemmen overeengekomen de door de Stichting 'Het Vogeljaar' aan de Vogelwacht 'De Steltkluut' aangeboden observatiehut te noemen: de JAN DEKKER OBSERVATIEHUT. Jan Dekker heeft zich voor de plaatsing van deze eerste observatiehut

zeer veel moeite getroost en bij benaming van de observatiehut zouden wij tevens het vele werk dat hij voor de vogelbeschermingszaak in het algemeen deed in herinnering willen houden. Een naamplaat zal in de hut worden aangebracht. De hut is ook door niet-leden van de Vogelwacht 'De Steltkluut' te bezoeken (zie 'Het Vogeljaar' jrg. 20 - 228 en jrg. 21 - 310).

Red.